

LITERÁRNA REFLEXIA VÝTVARNÉHO DIELA

Brigita Lehoťanová

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá uplatňovaním stratégií tvorivého vyučovania a humanistickej výchovy v práci s výtvarným dielom, ktorá je zameraná na literárnu reflexiu výtvarného diela. V príspevku poukazujeme na to, že vnímanie výtvarného diela je ovplyvnené našimi vedomosťami z rozličných oblastí, že práca s relevantnými informačnými zdrojmi pozitívne vplýva na literárnu reflexiu výtvarného diela a že prácou s výtvarným dielom možno rozvíjať osobnosť tak po kognitívnej, ako aj po nonkognitívnej stránke.

Kľúčové slová: literárna reflexia, výtvarné dielo, informačné zdroje, rozvoj osobnosti, stratégie tvorivého vyučovania a stratégie humanistickej výchovy

LITERARY REFLECTIONS OF A PIECE OF VISUAL ART

Abstract

The paper deals with the implementation of creative teaching strategies and humanistic education while using a piece of visual art with the focus on its literary reflection. Firstly we show that the perception of a piece of visual art is influenced by our knowledge of various areas, secondly that work with relevant information sources has a positive impact on the literary reflection of a piece of visual art and finally that work with a piece of visual art can develop cognitive as well as non-cognitive aspects of personality.

Keywords: literary reflection, visual art, information resources, personal development, creative teaching strategies, strategies of humanistic education

Úvod

Keď sa dvaja pozerajú na to isté, nevidia to isté. Platí to i pri pozorovaní výtvarného diela. Ak sa na obraz pozerá básnik a kunsthistorik, nevidia to isté. Na to, ako vnímame svet okolo nás, vplývajú i naše emócie, vedomosti a skúsenosti. Na to ako vnímame výtvarné dielo, vplývajú nie len naše vedomosti z výtvarnej oblasti, ale aj z iných oblastí. Dôležité je napríklad to, či vieme zaradiť dielo do historického obdobia a ako chápeme spoločensko-historické súvislosti. Čo vieme o zobrazovanom jave. Čo vieme o autorovi. Verejno-právny rozhlas a televízia by mohli urobiť viac pre to, aby sme mali lepšie vedomosti i v tejto oblasti. Programov o výtvarnom umení naozaj nie je veľa. Ani rodinné prostredie nebýva vždy v tejto oblasti práve podnetné. Ak rodičia nemajú záujem o výtvarné umenie, nevedú k tomu zvyčajne ani svoje deti. Nevyužívajú možnosť navštíviť galérie. I keď v súčasnosti galérie pripravujú programy, ktoré lákajú návštevníkov do galérie. Ponúkajú možnosť odborného výkladu kunsthistorika, pripravujú tvorivé dielne i pre malé deti, a to i v prípade, že sa galéria priamo nešpecializuje na detského návštevníka. Na Slovensku od roku 2008 prebieha školská

reforma. Vzdelávací program je dvojúrovňový. Školy si vytvárajú školský vzdelávací program, v ktorom môžu vytvoriť väčší priestor výchovám. Štátny vzdelávací program predpokladá tematické organizovanie vyučovania a začleňovanie integratívnych predmetových prvkov. Venuje sa pozornosť i tvorivému písaniu. To umožňuje vo väčšej miere robiť i literárnu reflexiu výtvarného diela. Konceptným východiskom štátneho vzdelávacieho programu je tvorivo-humanistická výchova, ktorá si dáva cieľ rozvoj osobnosti. Pri literárnej reflexii výtvarného diela sa rozvíja osobnosť po stránke kognitívnej i nonkognitívnej.

Rozvoj osobnosti

Pri práci zameranej na literárnu reflexiu výtvarného diela sa rozvíjajú kognitívne funkcie. M. Zelina (1996, s 16) kognitívne funkcie hierarchicky usporiadal takto:

1. vnímanie – senzomotorika, percepcia, apercepcia,
2. pamäť – vštepenie, uchovanie, spracovanie, vybavenie informácií,
3. nižšie konvergentné procesy – rozpoznanie, definovanie vecí, javov, rozlíšenie, deduktívne a induktívne myslenie, analytické myslenie, jednoduchá príčinnosť javov,
4. vyššie konvergentné procesy – syntéza, analogické myslenie, zovšeobecnenie, zložitá príčinnosť,
5. hodnotenie myslenia– príležitosť na to, aby človek hodnotil a to v oblastiach: racionálneho hodnotenia, estetickej oblasti, etickej oblasti, hodnotenie môže mať ráz konvergentného alebo divergentného hodnotenia,
6. tvorivé myslenie – rozvíjanie imaginácie, fantázie, fluencie, flexibility, originality, elaboratívneho myslenia (1).

Pri literárnej reflexii výtvarného diela sa môžu rozvíjať všetky uvedené poznávacie procesy. Ktoré z nich sa budú rozvíjať závisí to od toho, aký druh práce si zvolíme.

Práca s výtvarným dielom, ktorej cieľom je literárna reflexia, bude rozvíjať osobnosť i po stránke emocionálnej. Rozvíjať sa budú vyššie city. A to najmä estetické, etické a intelektuálne. Dobre organizovaná práca umožňuje prežívať i pozitívne sociálne city.

Aktivizovať žiakov môžeme pomocou úloh i pomocou hodnotenia. Hodnotenie sa rozvíja pri pozorovaní a interpretácii výtvarného diela, ako i pri literárnej reflexii. Literárna reflexia dáva priestor fantázii, rozvíja sa tvorivé myslenie. R. Horáček (1998) uvádza, že jednou súčasťou výtvarného poznávania je kontakt so svetom, ktorý sa realizuje tak výtvarnou aktivitou, ako aj teoretickou úvahou. Druhou súčasťou je premýšľanie nad odkazom umelca, ktorý ukryl do svojho diela, pretože umelec takto rozpráva o svojom poznávaní sveta (2). Literárna reflexia výtvarného diela dáva možnosť recipientovi výtvarného diela ísť ešte ďalej. Dáva mu možnosť nie len pochopiť umelecké dielo, pochopiť odkaz autora výtvarného diela. Dáva možnosť v istom zmysle slova i vstúpiť do umeleckého diela a presiahnuť ho vlastnou tvorivou aktivitou. Vyjadriť svoje poznanie sveta a lepšie spoznať seba. Tvorivé písanie je z tohto hľadiska veľmi účinnou stratégiou.

Uplatňovanie stratégií tvorivého vyučovania a humanistickej výchovy pri literárnej reflexii výtvarného diela

Tvorivé písanie môžeme kombinovať s inými stratégiami tvorivého vyučovania.

F. E. Williams (1972) uvádza tieto stratégie tvorivého vyučovania:

1. Učte pomocou paradoxov
2. Učte pomocou sledovania atribútov a vlastností predmetov, javov a vecí
3. Učte pomocou analógií

4. Učte žiakov vidieť a chápať rozdiely, protiklady
5. Klad'te podnecujúce otázky
6. Používajte príklady na zmenu, dynamiku
7. Používajte príklady a úlohy na zvyky, obyčaje, rigiditu (strnulosť myslenia)
8. Umožnite žiakom hľadanie, organizujte skúmanie, bádanie, objavovanie
9. Učte žiakov výskumne pracovať
10. Budujte toleranciu k viacznačnosti, viacvýznamovosti
11. Umožnite intuitívne vyjadrovanie
12. Učte žiakov nie prispôsobovať sa, ale napredovať, rozvíjať
13. Ved'te žiakov k tomu, aby študovali životopisy a prácu tvorivých ľudí
14. Žiadajte od žiakov, aby hodnotili situácie
15. Rozvíjajte tvorivé videnie žiakov
16. Cvičte tvorivé počúvanie
17. Rozvíjajte tvorivé čítanie
18. Cvičte tvorivé písanie (3)

Odporúčame uplatňovať aj stratégie humanistickej výchovy.

J. H. Ellens (1990) uvádza tieto stratégie humanistickej výchovy:

1. Opatera – pozitívne prijímanie človeka
2. Posilňovanie ega – uisťovanie sa o schopnosti zvládnuť záťažové životné situácie, rozvoj myslenia a cítien
3. Reflexia citov – rozpovedanie prežívania, citov, postojov
4. Reflexia skúseností – porozprávanie vlastných skúseností a spätná väzba zameraná na uvedomenie si seba a na svoje zlepšenie
5. Interpersonálna analýza – rozbor miery presnosti interpretácie medziľudských vzťahov
6. Analýza vzorov – nadväzuje na interpersonálnu analýzu s cieľom uprednostňovať efektívnejšieho asertívneho správania sa
7. Podnecovanie – systém odmien za pozitívne správanie sa
8. Sebaodhalenie – odhaľovaním vlastných slabých stránok smerovať k hľadaniu možností ako hodnotne žiť i napriek ich existencii, ak nemožno slabé stránky prekonať
9. Hodnotová orientácia – pomáhajúce pri vytváraní pozitívneho hodnotového systému osobnosti
10. Prehodnocovanie skúseností – uvedomenie si disfunkčných dôsledkov správania a hľadanie možných riešení
11. Uvedomenie si seba, svojho tela – registrovanie informácií, ktoré nám dáva naše telo
12. Interpretácia – vytváranie hypotéz o vzťahoch, ktoré poskytujú iný, nový pohľad na správanie osobnosti(4).

Uplatňovanie týchto stratégií tvorivého vyučovania a humanistickej výchovy podporuje lepšie pochopenie výtvarného diela a pozitívne formovanie osobnosti tak po stránke kognitívnej, ako aj nonkognitívnej.

Je ideálne, keď môžu deti pozorovať originál výtvarného diela. No nie vždy ho má učiteľ k dispozícii, nie vždy má možnosť zobrať deti do galérie. V súčasnosti to vďaka internetu nie je problém. Galérie majú na webe svoje stránky, na ktorých informujú o aktuálnych výstavách, o publikáciách, o vzdelávacích aktivitách a poskytujú aj možnosť prezeráť si výtvarné diela. Okrem kamenných galérií existuje aj na Slovensku virtuálna galéria. Slovenská virtuálna galéria ponúka okrem iného aj abecedný menný register slovenských výtvarných umelcov s odkazom na fotogalériu s výberom z tvorby jednotlivých umelcov (5). V školských alebo v miestnych knižniciach môže učiteľ nájsť kvalitné reprodukcie výtvarných diel v umenovedných publikáciách. Chceli by sme dať do pozornosti

i dve publikácie, ktoré ponúkajú nie len výtvarné diela, ale aj literárne reflexie výtvarných diel. Ide o knihu Jany Bodnárovej *Moja prvá galéria* a o knihu Josefa Bruknera *Obrazárna*. Obe publikácie ponúkajú výtvarné diela renomovaných umelcov. Jana Bodnárová píše literárne reflexie v próze. Josef Brukner píše poéziu. Výber výtvarných diel je rozličný. Ale v oboch publikáciách je dielo *Clara the Rhinoceros* od Pietra Longhiho.

Obrázok 1. Clara the Rhinoceros – Longhi, Pietro, 1751. In: BRUKNER, J. (1982). Obrazárna. Praha: Albatros, s. 63 (6).

Obrázok 2. Clara the Rhinoceros – Longhi, Pietro, 1751. In: BODNÁROVÁ, J. (2005). *Moja prvá galéria*. Košice : Vydavateľstvo Viena, s. 37 (7).

Je zaujímavé pozorovať, ako autori rozlične reflektujú toto dielo. Brukner uvažuje o tom, že maliar mal ťažkú úlohu namaľovať nosorožca bez rohu tak, aby bolo zrejmé, že ide o nosorožca. Kunsthistorička Bodnárová sa prihovára z pozície nosorožca a poukazuje na to, že sú čudní títo Benátčania v karnevalových maskách, ktorí sa prišli pozrieť na ponížené zviera. Obraz je dotvorený kresbou postavy s dvomi tvármi, ktorá symbolizuje pretváрку ako maska. Takýmito akoby detskými kresbami sú dotvárané výtvarné diela v celej knihe tak, aby podčiarkovali, čo v textoch vyjadruje autorka. V literárnych reflexiách oboch autorov sa jasne

odzrkadľuje, čo o zobrazovanom jave vedia, čo si o ňom myslia, čo cítia pri pozorovaní obrazu.

Pri výbere výtvarného diela treba rešpektovať skúsenosti, vedomosti, záujmy žiakov. Domnievame sa, že s uvedeným dielom možno pracovať i s deťmi mladšieho školského veku. Výtvarné vyjadrovacie prostriedky sú deťom zrozumiteľné.

My sme s obrazom Clara the Rhinoceros od Pietra Longhiho pracovali s dvomi skupinami študentov. Jednu skupinu tvorili študenti FF Masarykovej univerzity v Brne, ktorí chodili na kurz o stratégiách tvorivého vyučovania. Druhú skupinu tvorili študenti PdF UK v Bratislave, ktorí chodili na kurz kreatívneho písania. S obomi skupinami sme vykonávali rovnaké aktivity.

Na úvod sme sa rozprávali o tom, či majú radi výtvarné umenie a či ich výtvarné dielo inšpirovalo k písaniu. Študentom sme ukázali obraz Clara the Rhinoceros od Pietra Longhiho. Potíchu ho pozorovali a napísali vlastnú literárnu reflexiu na obraz. Potom nasledovala práca s informačnými zdrojmi. Pracovali s informáciami z Wikipédie (8). Wikipédiu študenti radi využívajú. Upozorňujeme ich však, že informácie, ktoré v nej nájdu nemusia byť vždy presné a pravdivé. Mali vybrať z uvedených informácií tie, ktoré sú pre nich zaujímavé z hľadiska porozumenia obrazu. Mali overiť tieto informácie v iných, relevantných zdrojoch. Zistiť ďalšie dôležité informácie o obraze. Študenti zistili, že dielo existuje v dvoch verziách. Pozorovali oba obrazy:

Obrázok 3. Dva obrazy Clara the Rhinoceros – Longhi, Pietro
The National Gallery - Londýn [online]. Vyhľadané 15.6.2012. Dostupné na:
<http://www.nationalgallery.org.uk/paintings/pietro-longhi-exhibition-of-a-rhinoceros-at-venice/*/key-facts > (9).

Museo del Settecento Veneziano - Benátky [online]. Vyhľadané 15.6.2012. Dostupné na:
<<http://www.archiviodelacomunicazione.it/Sicap/opac.aspx?WEB=MuseiVE> > (10).

Študenti mali zistiť, v čom sa obrazy odlišujú a v ktorých galériách sa nachádzajú.

Ďalej sa pokúšali doplniť si informácie o nosorožcovi. Študenti pracovali v skupinách s dvomi knižnými publikáciami. S Vágnerovou knihou *Afrika – Život a smrť zvierat* (11)

a s knihou Hanzáka a Veselovského Světem zvířat. Díl I. Savci (12). Zist'ovali, ktoré informácie sú dôležité pre lepšie porozumenie obrazu Pietra Longhiho.

Pri opätovnom pozorovaní obrazu zist'ovali študenti, či sa aj na obraze neuvádzajú nejaké informácie, ktoré by približovali udalosť zobrazenú na obraze. Študent prekladali text na obraze. Indického nosorožca priviezol z Indie do Benátok v roku 1751 holandský námorný kapitán Douvemont van der Meer. Ďalej študenti odpovedali na otázky:

- Ktorá spoločenská vrstva sa mohla, podľa Vašej mienky, zúčastniť prezentácie exotického zvierat'a?
- Pozorujte kompozíciu obrazu. V akom vzťahu sú asi zobrazené postavy?
- Čo vyjadrujú masky na tvárach postáv počas zábav vyššej spoločnosti?
- Považujete prezentáciu nosorožca zobrazenú Pietrom Longhim za dôstojné prezentovanie zvierat'a?
- Ako by ste sa cítili na mieste nosorožca na takejto prezentácii?
- Čo si myslíte o love zvierat a ich chove mimo ich teritória kvôli tomu, aby sa na ne mohli ľudia pozrieť?

Po práci s rozličnými informačnými zdrojmi mali študenti možnosť upraviť si svoju literárnu reflexiu na z úvodu hodiny. Po prezentácii literárnych reflexii študentov sme si prečítali i literárne reflexie Josefa Bruknera a Jany Bodnárovej. Študenti mali za úlohu porovnať ich. Obe skupiny, študenti z Brna i z Bratislavy, zhodne skonštatovali, že informácie, ktoré získali, im umožnili lepšie porozumieť dielu a skvalitniť ich literárne reflexie.

S obrazom Pietra Longhiho sme pracovali i ďalej. Študenti riešili tieto úlohy:

- Predstavte si, že ste postavou z obrazu, ktorá prezentuje nosorožca. Napíšte monológ – predstavte nosorožca urodzenej spoločnosti, ktorá nosorožca vidí prvýkrát a vôbec nič o ňom nevie.
- Čo predchádzalo prezentácii nosorožca?
- Čo sa stalo po nej?

Študenti tvorili príbeh. Na záver hodiny skonštatovali študenti oboch skupín, že tvorba príbehu bola pre nich jednoduchá i vďaka tomu, že mali dostatok informácií o obraze a o zobrazovanej situácii. Potvrdilo sa teda, že viac vidí ten, kto viac vie.

V práci sme uplatnili tieto stratégie tvorivého vyučovania:

- Učte pomocou sledovania atribútov a vlastností predmetov, javov a vecí
- Ved'te žiakov k tomu, aby študovali životopisy a prácu tvorivých ľudí
- Učte žiakov vidieť a chápať rozdiely, protiklady
- Klad'te podnecujúce otázky
- Používajte príklady na zmenu, dynamiku
- Žiadajte od žiakov, aby hodnotili situácie
- Cvičte tvorivé písanie
- Rozvíjajte tvorivé videnie žiakov

Uplatnili sme tieto stratégie humanistickej výchovy:

- Reflexia citov – rozpovedanie prežívania, citov, postojov
- Reflexia skúseností – porozprávanie vlastných skúseností a spätná väzba zameraná na uvedomenie si seba a na svoje zlepšenie
- Interpersonálna analýza – rozbor miery presnosti interpretácie medziľudských vzťahov
- Hodnotová orientácia – pomáhanie pri vytváraní pozitívneho hodnotového systému osobnosti
- Prehodnocovanie skúseností – uvedomenie si disfunkčných dôsledkov správania a hľadanie možných riešení

- Interpretácia – vytváranie hypotéz o vzťahoch, ktoré poskytujú iný, nový pohľad na správanie osobnosti

Záver

Tvorivé písanie zamerané na reflexiu výtvarného diela umožňuje množstvo rozličných aktivít. Pri výbere aktivity treba dbať na to, aby sme sa vyhli stereotypu, aby sme rešpektovali špecifiká skupiny žiakov, aby sme poskytli dostatok podnetov na porozumenie dielu. Tvorivé písanie umožňuje aktívne poznávanie výtvarného diela. Umenie kultivuje človeka. Robí ho citlivejším, duševne bohatším, rozvíja osobnosť po kognitívnej i nonkognitívnej stránke. Uplatňovanie stratégií tvorivého vyučovania a humanistickej výchovy môže k tomu prispieť.

Zoznam literatúry

- (1) Zelina, M. (1996). *Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa.*, IRIS Bratislava 1996, ISBN 80-967013-4-7, s.16.
- (2) Horáček, R. (1998). *Galerijní animace a sprostředkování umění.* Brno : Akademické nakladatelství CERM.
- (3) WILLIAMS, F. E. (1972). *A Total Creative Program for Individualizing and Humanizing the Learning Process.* New Jersey: Educational Technology Publications, Englewood Cliffs.
- (4) Ellens, J. H. (1990). *Actualization therapy.* In D. G. Benner (ed.) Baker encyclopedia of psychology. Baker Books House Grand Rapids.
- (5) *Slovenská virtuálna galéria.* [online]. Vyhľadane 15.6.2012. Dostupné na: http://www.artgallery.sk/index.php?ArtGallery_Session=23ed71825d90568e1cc0f8e3008b3fbf.
- (6) Brukner, J. (1982). *Obrazárna.* Praha: Albatros, s. 63.
- (7) Bodnárová, J. (2005). *Moja prvá galéria.* Košice: Vydavateľstvo Viena, ISBN 80-89232-00-0, s. 37.
- (8) Wikipedie. [online]. Vyhľadane 15.6.2012. Dostupné na: http://cs.wikipedia.org/wiki/Pietro_Longhi
- (9) *The National Gallery - Londýn* [online]. Vyhľadane 15.6.2012. Dostupné na: http://www.nationalgallery.org.uk/paintings/pietro-longhi-exhibition-of-a-rhinoceros-at-venice/*/key-facts.
- (10) *Museo del Settecento Veneziano - Benátky* [online]. Vyhľadane 15.6.2012. Dostupné na: <http://www.archiviodellacomunicazione.it/Sicap/opac.aspx?WEB=MuseiVE>.
- (11) Vágner, J. (1979). *Afrika – Život a smrt' zvířat.* Praha: Nakladatelství Svoboda, s. 114 – 120.
- (12) Hanzák, J., Veselovský, Z. (1975). *Světlem zvířat. Díl I. Savci.* Praha: Albatros, s. 560.

Kontakt:

Brigita Lehoťanová, PaedDr., PhD.
 Univerzita Komenského
 Pedagogická fakulta
 Račianska 59
 813 34 Bratislava
 Slovenská republika
Brigita.lehotanova@gmail.com